

А. М. Яншина,
к. е. н., доцент кафедри фінансів і банківської справи,
Київський університет ринкових відносин

НАЦІОНАЛЬНА ПОЛІТИКА СТАЛОГО ЗРОСТАННЯ: ДОСВІД НІМЕЧЧИНИ ТА ЯПОНІЇ

A. Ianshyna,
Ph.D. in Economics, Docent at the Chair of Banking and Finance, Kyiv University of Market Relations, Kyiv

SUSTAINABLE GROWTH POLICY: NATIONAL PRACTICES OF GERMANY AND JAPAN

Проаналізовано ключові особливості національної політики сталого розвитку Німеччини та Японії. Досліджено головні результати імплементації концепції сталого розвитку обох країн. Обґрунтовано вплив світової фінансово-економічної кризи на хід реалізації національних стратегій сталого розвитку у цих країнах.

The article examines national sustainable development policy peculiarities in Germany and Japan. Both countries' key sustainable development priorities' implementation results are analyzed. The impact of the world financial and economic crisis on the sustainable development strategies' implementation process in Germany and Japan is substantiated.

Ключові слова: сталий розвиток, політика сталого зростання, світова фінансово-економічна криза, країни з розвинутою економікою, економічна політика, національна стратегія сталого розвитку.

Key words: sustainable development, sustainable growth policy, world financial and economic crisis, developed countries, national sustainable development strategy.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Екологічно толерантна поведінка суб'єктів економічної системи розглядається сьогодні суспільствами у країнах з розвинутою економікою як єдино можлива та прийнятна. Таке бачення проблеми сформувалося у цивілізованому світі, насамперед, під впливом появи та швидкого примноження негативних наслідків деградації екологічної складової світового економічного розвитку в результаті інтенсифікації процесів глобалізації, агресивної міжнародної експансії транснаціональних корпорацій, безвідповідального ставлення до навколишнього природного середовища окремих суб'єктів міжнародних економічних відносин (МЕВ). Саме наслідки такого типу і поставили під сумнів середньо- і довгострокову ефективність традиційних підходів до питання ресурсного забезпечення економічного зростання, змусили людство визнати гостру необхідність оцінки результатів та майбутніх перспектив функціонування міжнародної і національних економік виключно крізь призму

екологічних і соціальних інтересів, переходу до "сталого" господарювання.

Запровадження концепції сталого зростання пов'язане з низкою складних і багатогранних проблем як у країнах з розвинутою економікою, так і на ринках, що формуються. Перш за все, мова йде про фінансову складову реалізації такої концепції, лобіювання власних інтересів транснаціональними компаніями й іншими суб'єктами МЕВ, високу вартість "екологічних" інновацій тощо. Очевидно, в умовах світової фінансово-економічної кризи вказані й інші суперечності загострюються, що потребує від національних урядів модифікації існуючих та розробки нових підходів до подолання цих проблем у межах національних "сталих" стратегій.

СТУПІНЬ РОЗРОБЛЕНОСТІ ПРОБЛЕМИ

Вагомий внесок у дослідження проблематики сталого розвитку здійснили О. Білорус, В. Будкін, В. Геєць, П. Дасгупта, Дж. Дрексейдж, Дж. Норман, Ю. Остерхам-

мел, Ю.Пахомов, Р.Робертсон, Дж.Стігліц, А.Філіпенко, О.Шубравська та інші. У роботах цих науковців розглядаються підходи до трактування суті сталого розвитку та його атрибутів; аналізуються проблеми, пов'язані з економічним, соціальним, екологічним вимірами сталого розвитку; досліджуються особливості впливу процесів глобалізації, транснаціоналізації, інтеграції, інших визначальних тенденцій розвитку світового господарства на стале зростання міжнародної економіки; розкривається специфіка та перепони, присутні на шляху імплементації концепції сталого розвитку в Україні на національному, регіональному і муніципальному рівнях тощо.

Відаючи належне науковим здобуткам вказаних вчених-економістів, зазначимо, що все ж таки низка принципів питань у межах даної проблематики досі залишається без ґрунтовної відповіді. Зокрема, йдеться про те, що достатньої уваги не приділено порівняльному аналізу характерних рис імплементації концепції сталого розвитку у країнах із розвинутою економікою та на ринках, які зароджуються, що, у свою чергу, дозволило би ідентифікувати найефективніші для обох груп країн інструменти реалізації пріоритетів сталого розвитку; не сформовано єдиного системного підходу до наслідків впливу світової фінансово-економічної кризи на хід імплементації національних стратегій сталого зростання, що слугувало би цінним підґрунтям для розробки "сталих" антикризових заходів; не прослідковано зв'язок між специфікою економічних систем, змістовним наповненням національних стратегій сталого зростання та їх результатами у розвинутих країнах і країнах, які розвиваються.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті є аналіз сучасної специфіки процесу імплементації концепції сталого розвитку у Німеччині та Японії, виявлення наслідків впливу світової фінансово-економічної кризи на хід реалізації національних стратегій сталого зростання в обох країнах.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Сьогодні Німеччина, без сумніву, — локомотив Європейського Союзу та не збирається поступатися власним лідерством у ЄС навіть в умовах світової фінансово-економічної кризи. Разом із тим, на фоні кризових явищ питання екологічно дружньої економічної політики досить часто відіграє другорядну роль для більшості країн світу з огляду на гостру необхідність запровадження заходів "жорсткої економії" на національному рівні. Так, економічний добробут країн-членів Європейського Союзу на зразок Іспанії, Франції, які демонстрували сприятливі показники функціонування економіки до початку кризи, зазнав деструктивних змін, що наклало відбиток на фінансування екологічних і соціальних ініціатив. Чи матимуть істотний вплив на долю "зеленого" зростання Німеччини у середньостроковій перспективі деструктивні тенденції такого типу повною мірою покаже час. Проте, на наш погляд, вже сьогодні існують вагомні аргументи, що дозволяють за великим рахунком надати негативну відповідь на поставлене питання.

По-перше, на користь подальшого укорінення пріоритетів сталого розвитку у межах німецької економічної політики свідчить істотна підтримка Європейського Союзу (як нормативно-правового, так і фінансового характеру), спрямована на інтенсифікацію імплементації концепції сталого розвитку у всіх країнах-членах як у докризовий, так і кризовий періоди. Йдеться про те, що в ЄС на наднаціональному рівні сформовано потужне законодавче забезпечення реалізації політики сталого розвитку: Стратегія сталого розвитку ЄС, перша редакція якої затверджена ще у 2001 році; "Європа 2020"; Фінансова рамкова угода ЄС на 2014—2020 рр.; Програми дій у галузі навколишнього середовища (перша — 1973—1976 рр., друга — 1977—1981 рр., третя — 1982—1986 рр., четверта — 1987—1992 рр., п'ята — 1993—2000 рр., шоста — 2002—2012 рр., сьома — 2013—2020 рр.) тощо. Причому вказані документи не стільки декларують абстрактні завдання та принципи політики сталого розвитку, скільки визначають конкретні інструменти і важелі впливу на економічну систему з урахуванням екологічних і соціальних інтересів.

Стосовно фінансової підтримки Європейського Союзу власних країн-членів зауважимо, що обсяг витрат на екологічні ініціативи дещо зменшився на фоні світової фінансово-економічної кризи, однак, заради об'єктивності, додамо, що скорочення зазнав весь бюджет Європейського Союзу, а не лише "зелені" видатки: у лютому 2013 року Європейська Рада затвердила 7-річний бюджет ЄС на 2014—2020 роки у розмірі близько 960 млрд євро, що на 85 млрд євро менше, ніж планувалося у 2012 році, і на 34 млрд євро менше, ніж ідентичний показник у 2007—2013 роках [1, с. 46]. У свою чергу, обсяг щорічних бюджетних видатків на екологічні ініціативи складатиме у 2014—2020 роках 27 млрд євро, що на 20% менше, ніж у 2007—2013 роках [2, с. 1; 3].

По-друге, країна вирізняється значним ступенем централізації системи моніторингу сталого зростання (жорсткий централізований контроль за реалізацією задекларованих цілей і завдань здійснюється Федеральним канцлером) та ініціативності діючої влади у питаннях імплементації "сталої" концепції. Так, більшість країн світу керуються у процесі здійснення оцінки результатів економічного розвитку з точки зору їх "сталості" індикаторами ОЕСР, тоді як Німеччина спирається також і на національні показники, склад яких періодично модифікується, для деталізованішого виміру сталого зростання в країні. Серед індикаторів, які згідно з Доповіддю Федерального Уряду Німеччини про результати реалізації Національної стратегії сталого розвитку (2012 рік), країна має на меті включити до системи оцінки моніторингу сталого зростання, найбільш нетиповими у світлі аналогічних систем контролю за імплементацією "сталої" концепції інших країн, видаються: ступінь диверсифікованості фінансової системи; обсяги інвестицій в освіту і науку; частка енергоефективного транспорту; частка дітей, що страждають ожирінням; дошкільний розвиток тощо [4, с. 58].

По-третє, варто вказати на активну участь громадськості в обговоренні існуючих цілей та пріоритетів сталого розвитку у Німеччині, жвавий громадський діалог з даної проблематики, який був започаткований Федераль-

Таблиця 1. Індикатори сталого розвитку Німеччини та Японії

№	Країна / Індикатор	Німеччина	Японія
1.	Темпи зростання реального ВВП, 2012 р.	0.9%	2%
2.	Безробіття, станом на 01.06.2013 р.	5.4%	3.9%
3.	Видатки на екологічні НТР (у % від всіх видатків на НТР), 2011 р.	2.7%	1.1%
4.	Частка альтернативних джерел енергії		
	1990 р.	1.5	3.5
	2001 р.	2.8	3.1
	2011 р.	11.3	3.4
5.	Індекс «зеленого» оподаткування, 2013 р. (Green Tax Index)	13 (15-е місце у рейтингу)	33 (2-е місце у рейтингу)
6.	Частка відходів, що утилізуються, 2010 р. (Recycling Rate)	62%	77%
7.	Індекс інвестиційної привабливості країни у сфері альтернативної енергетики, 2013 р. (Renewable Energy Country Attractiveness Index)	67.6 (3-е місце у рейтингу)	59.4 (6-е місце у рейтингу)
8.	Міжнародний індекс інноваційності, 2013 р. (Global Innovation Index)	55.83 (15-е місце у рейтингу)	52.23 (22 місце у рейтингу)
9.	Індекс сталого розвитку суспільства, соціальний вимір сталого розвитку, 2013 р. (Sustainable Society Index, Social Wellbeing)	10-е місце у рейтингу	6-е місце у рейтингу

Джерело: складено автором на основі [6, с. xx; 8; 9; 10; 11, с. 4; 12; 13, с. 3; 14; 15, с. 98—100].

ним урядом в мережі Інтернет за адресою <http://www.nachhaltigkeits-check.de> та виявився достатньо результативним, оскільки частину конструктивних коментарів уряд прийняв до уваги у процесі підготовки Доповіді Федерального уряду про результати реалізації Національної стратегії сталого розвитку (за 2008—2012 рр.). Переконані, що у цьому сенсі важливим є не стільки громадський діалог як такий, скільки формування так званої культури сталого розвитку у суспільстві, усвідомлення громадянами надзвичайно загрозливих як для сучасного покоління, так і нащадків наслідків бездіяльності у цій сфері. Відтак, високий рівень соціальної відповідальності та обізнаність німців у питаннях "зеленого" розвитку дає підстави припустити подальшу популяризацію ідей сталого розвитку в країні.

Нарешті, Національна стратегія сталого розвитку Німеччини, перша редакція якої була представлена на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку в Йоханезбурзі у 2002 році та з того часу невідступно реалізується, вирізняється чіткістю і системністю. Дозволимо собі деякі коментарі стосовно специфіки саме німецької стратегії. У національних стратегіях розвитку більшості країн ЄС стале зростання розглядається у трьох традиційних вимірах — економічному, екологічному і соціальному. Винятки складають лише Чехія, Данія, Ірландія і Німеччина, які до трьох "кітів" сталого розвитку додають так звану міжнародну відповідальність (тобто міжнародні політику і співробітництво), що зважаючи на світову фінансово-економічну кризу, набуває особливого значення сьогодні. Крім того, досить нетиповим є формулювання у межах Національної "сталої" стратегії Німеччини й інших трьох складових сталого розвитку: рівність між поколіннями (йдеться про те, що ресурси і природні зони мають бути збережені у належному стані для наступних поколінь) — це, по суті, екологічний вимір; якість життя, економічний добробут — економічний вимір; соціальна згуртованість — соціальний вимір [4, с. 24—25].

У сенсі соціальної згуртованості громадян Німеччини, варто зауважити, що німецьке суспільство досить спо-

кійно відреагувало на відхід у межах економічної політики від ідеології "соціальної держави". Остаточний перегляд підходу до соціального забезпечення, як вбачається, був актуальним і своєчасним саме у кризовий період, оскільки, як справедливо зауважує В. Геєць, "соціальна держава" — як поняття виникло ще в середині XIX ст. завдяки Л. фон Штейну і у своїй ідеологемі прагне досягти рівності, свободи, піднесення знедолених до рівня багатих і сильних, — за свою більш як 150-річну історію, незважаючи на численні успіхи, у даний час у багатьох країнах обтяжена непідйомними борговими зобов'язаннями і переживає найгострішу кризу [5, с. 4].

Про системний характер німецької стратегії, на нашу думку, свідчать присутність конкретних строків реалізації сформульованих у документі завдань та наявність проміжних позитивних результатів. Так, по-перше, за 2008—2012 роки Німеччині вдалося досягти зниження викидів парникових газів в атмосферу на 21% у порівнянні з 1990 роком [4, с. 19]. По-друге, німецька економіка нині характеризується високим рівнем інноваційності: міжнародний індекс інноваційності країни у 2013 р. склав 55.83, тобто 15-е місце у світі [6, с. xx]. У свою чергу, такий рівень інноваційності економіки є принциповим для того, щоб не втратити економічне лідерство у кризовий період [7, с. 311]. Інші окремі показники сталого розвитку Німеччини представлено у зведеній таблиці 1. ОЕСР виділяє цілу низку індикаторів сталого зростання, проте нами було обрано 9 показників, що, як вбачається, є достатніми для загального повноцінного розуміння успіхів запровадження ідей сталого розвитку у певній країні, оскільки ціллю даної статті є порівняльний аналіз національної специфіки імплементації концепції сталого розвитку двох країн, а не лише її результатів.

На відміну від Німеччини, що поетапно з притаманною німцям організованістю реалізує сьогодні затверджену у 2002 році Національну стратегію сталого розвитку, Японія у червні 2010 року у розпал кризи запроваджує нову Стратегію зростання. Тим не менш, такий крок уряду Японії видається досить ло-

гічним і своєчасним: світова фінансово-економічна криза негативно вплинула на економічні показники Японії, частково, й у зв'язку зі значною експортоорієнтованістю її економіки, тоді як японський уряд, утримавшись від здійснення негайних імпровізованих хаотичних "рухів" у напрямі подолання негативних ефектів світових кризових явищ (як це відбувалося у деяких країнах із розвинутою економікою, на ринках, що формуються, зокрема, і в Україні), розробив деталізований план дій — нову Стратегію зростання, яка, по суті, і містила конструктивну відповідь влади на виклики кризових явищ.

У ході дослідження економічної політики Японії, у тому числі і без прив'язки до категорії "сталого зростання", одразу ж стає помітною надзвичайно чітка відповідність між задекларованими пріоритетами розвитку та їх практичної реалізацією. Наприклад, основною ціллю Стратегії 2010 року визначено збільшення сукупного попиту та рівня зайнятості шляхом трансформації проблем, пов'язаних зі змінами клімату, "старінням" нації, у можливості для подальшого розвитку [16, с. 5]. У свою чергу, безпосередню реалізацію курсу на інтенсивну підтримку сукупного попиту, задекларованого у 2010 році, розпочато одразу ж після затвердження вищенаведеної Стратегії, а додаткових обертів така політика набрала з приходом до влади Сіндзо Абе, 90-го Прем'єр-міністра Японії, у грудні 2012 року, який оголосив експансивну фіскальну політику однією з трьох ключових антикризових ініціатив свого Кабінету.

Цікаво, що до затвердження Стратегії (2010 р.) зусилля уряду, навпаки, були спрямовані на стимулювання сукупної пропозиції з метою збільшення продуктивності праці. Однак, комплексним результатом політики такого типу і світової фінансово-економічної кризи виявилися зростання безробіття та посилення диференціації у доходах населення. Фактично, незадовільні наслідки реалізованих заходів і спричинили часткову переорієнтацію економічної політики Японії. Додамо, що про часткову переорієнтацію йдеться з огляду на запровадження нині японським урядом регуляторної реформи на підтримку продуктивності праці в країні.

Окрім заходів зі стимулювання сукупного попиту, так звана, "Абеноміка" асоціюється сьогодні також і з політикою рефляції (агресивна монетарна політика є другою ключовою антикризовою ініціативою Кабінету С. Абе); посиленням відкритості економіки; інтенсифікацією інтеграційних процесів; розробкою нового підходу до продовольчої і сільськогосподарської політики, управління людським капіталом; діяльністю зі збільшення зайнятості жінок, молоді, людей похилого віку [17]. У цьому світлі, на протигагу численним критичним зауваженням інших розвинених економік і міжнародних організацій стосовно ефективності "Абеноміки", акцентуємо увагу на тому, що, незважаючи на присутність несприятливих тенденцій в економіці Японії, заходи, націлені на економічне зростання, в країні розробляються виключно у контексті соціальних та екологічних інтересів.

Справді, було би відвертою необачністю з боку Японії ігнорувати тісно пов'язані з економікою у довгостроковому періоді власні соціальні й екологічні проблеми, які

відрізняються від соціальних суперечностей, присутніх на ринках, що формуються, лише характером. У цьому сенсі досить буде вказати на перспективи розвитку демографічних показників в Японії: у 2010 р. населення країни складало 128 млн, тоді як очікується, що його кількість у 2030 р. наблизитиметься до 117 млн, у 2048 р. — до 99 млн, у 2060 р. — до 87 млн, у 2100 р. — до 50 млн [18, с. 4]. Викликають занепокоєння й інші статистичні дані. Так, з одного боку, у 2010 р. кількість працездатного населення в Японії складала 82 млн, у 2060 р., за офіційними прогнозами, цей показник дорівнюватиме вже 44 млн, що говорить про його зменшення на 45.9% за 50 років. З іншого ж боку, прогнозується, що в країні зростатиме тривалість життя: з 79.6 р. для чоловіків і 86.4 для жінок у 2010 році до 84.2 для чоловіків і 90.9 для жінок у 2060 році [18, с. 6]. Щодо екологічних проблем, то для Японії з огляду на нещодавні катастрофи на перший план вийшли енергетична безпека країни і розвиток альтернативних джерел енергії.

Про чітку відповідність задекларованих пріоритетів та їх практичної реалізації у межах економічної політики Японії свідчить і той факт, що у червні 2013 року у зв'язку з необхідністю модифікації важелів впливу на національну економіку на фоні трансформацій, які відбулися у міжнародній економіці за три минулі роки, японський уряд, насамперед, оновив Стратегію зростання (яку називають третьою антикризовою ініціативою Кабінету С. Абе) і лише згодом на її основі скоригував подальшу економічну політику. Найбільш дискусійними з точки зору сталого розвитку пунктами нової редакції Стратегії видаються: по-перше, участь Японії у Трансатлантичній зоні вільної торгівлі (Trans-Pacific Free Trade Agreement, Trans-Pacific Economic Partnership) — планується, що до 2018 року 70% всього експорту країни здійснюватиметься на базі угод про вільну торгівлю; по-друге, відновлення ядерних реакторів після їх перевірки Агентством з регулювання ядерної енергетики [19].

В Японії, на відміну від Німеччини, де моніторинг сталого розвитку — жорстко централізований і покладений на Федерального канцлера, контроль за втіленням "сталих" ініціатив рівномірно розподілений між центральним урядом, регіональними і муніципальними органами влади [20, с. 1—8]. Однак, попри різницю в особливостях реалізації національних стратегій сталого розвитку, Японія, як і Німеччина, досягла потужних результатів у сфері сталого розвитку, найголовніші з яких зведено у таблиці 1.

До конкретних заходів, що відображають специфіку японської економічної політики сталого зростання, на наше переконання, слід віднести: стимулювання розвитку альтернативних джерел енергії, зокрема, шляхом інвестицій у "розумні" енергосистеми та, здавалось би, ідеологічно несумісне з першим, відновлення ядерної енергетики; перегляд правил набуття права на постійне місцепроживання в Японії для висококваліфікованих працівників у напрямі лібералізації, в той час як більшість розвинених країн в умовах кризи ретельно контролюють доступ до ринків праці; політика рефляції; система "еко"-бонусів, ініційована на державному рівні та реалізована на рівні пересічних споживачів; подолання негативних ефектів інтенсивної урбанізації, актуальне з початку 90-х років ХХ століття. Важливе місце у

межах стратегії сталого зростання Японії також належить політиці формування інноваційних кластерів, розвитку відносин між державою, бізнесом та науково-освітніми установами, що розроблялася на базі американського досвіду з початку 80-х років ХХ століття [21, с. 56; 22].

ВИСНОВКИ

До початку світової фінансово-економічної кризи лідери провідних країн світу на міжнародних зустрічах з проблем сталого зростання як один декларували гостру необхідність порятунку навколишнього природного середовища. Однак, світова фінансово-економічна криза дещо скоригувала плани високопосадовців по всьому світу та певним чином подовжила панування примату економічних проблем над соціальними й екологічними. Разом із тим, урядам Меркель у Німеччині та Абе в Японії вдалося віднайти "пристойну" з точки зору пріоритетів сталого розвитку рівновагу між економічними, екологічними та соціальними інтересами.

Враховуючи позитивні результати обох країн у ході імплементації концепції сталого розвитку, з метою досягнення сталого зростання в Україні й на інших ринках, що формуються, на національному рівні необхідно: чітко регламентувати проміжні і кінцеві строки реалізації кожної "сталої" ініціативи з визначенням характеру відповідальності органів влади та санкцій за невиконання сформульованих завдань; стимулювати розвиток альтернативних джерел енергії і, перш за все, створити сприятливі для всіх без винятку суб'єктів підприємницької діяльності умови для переходу до альтернативної енергетики; розвивати діалог і співпрацю між державою, підприємствами й науково-освітніми установами з метою уникнення "відтоку мізків" за кордон та прискорення запровадження новітніх "зелених" теоретичних ідей й інновацій; підготувати нормативне підґрунтя для повноцінного застосування досвіду "зеленого" оподаткування розвинених країн; формування "сталої" культури населення, зокрема, шляхом здійснення просвітницьких "зелених" кампаній, внесення дисципліни "сталий розвиток" до програми навчання дітей молодших і старших класів, студентів ВНЗ тощо.

Подальші наукові дослідження у межах проблематики національних стратегій сталого зростання, як вбачається, варто спрямувати на виявлення та систематизацію спільних атрибутів імплементації концепції сталого розвитку у країнах з розвинутою економікою, з одного боку, на ринках, що формуються, з іншого боку, та, відповідно, розробку універсальних "сталих" заходів і "зелених" ініціатив, актуальних для країн з різними рівнями розвитку.

Література:

1. Multiannual Financial Framework Conclusions №37/13 / European Council. — Brussels: EUCO, 2013. — 49 p.
2. A Greener EU Budget in the Balance: the 2014-2020 MFF Deal / [K. Medarova-Bergstrom, D. Baldock, K. Hart, A. Volkery]. — London: IEEP, 2013. — 11 p.
3. The European Union explained: Environment / The European Union Working Papers №NA-70-12-017-EN-C. — Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2013. — 16 p.

4. National Sustainable Development Strategy: 2012 Progress Report / The Federal Government of Germany. — Berlin: Press and Information Office of the Federal Government, 2012. — 252 p.

5. Геєць В. Яке майбутнє у соціальної держави? / В. Геєць // Економіка України. — 2013. — №7. — С. 4—20.

6. Global Innovation Index 2013: the Local Dynamics of Innovation / edited by S. Dutta, B. Lanvin — Geneva, Ithaca, Fontainebleau: WIPO, 2013. — 393 p.

7. Пічкурова З. Інноваційна складова економічного розвитку Німеччини в умовах глобальної конкуренції / З. Пічкурова, З. Гала // Бюлетень Міжнародного Нобелівського економічного форуму. — 2012. — №1 (5). — С. 309—316.

8. Офіційний сайт Організації економічного співробітництва і розвитку (OECD) [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.oecd.org/statistics>

9. Офіційний сайт Eurostat Європейської Комісії [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://err.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Unemployment_statistics

10. Офіційний сайт Статистичного бюро Японії [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.stat.go.jp/english/data/roudou/results/month/index.htm>

11. The KPMG Green Tax Index 2013: An Exploration of Green Tax Incentives and Penalties / KPMG International. — Toronto: KPMG, 2013. — 40 p.

12. Офіційний сайт Європейського екологічного агентства [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/#c5=&c7=all&c0=10&b_start=0

13. Renewable Energy Country Attractiveness Index 2013: 10th Anniversary Edition / edited by B. Warren, K. White. — London: Ernst&Young, 2013. — 44 p.

14. McCurry J. Japan Streets Ahead in Global Plastic Recycling Race [Електронний ресурс] / J. McCurry // The Guardian. — 2011. — Режим доступу: <http://www.theguardian.com/environment/2011/dec/29/japan-leads-field-plastic-recycling>

15. Sustainable Society Index SSI — 2012 / Sustainable Society Foundation. — Hague: Uitgeverij De Vijver, 2012. — 109 p.

16. Jones R.S. Japan's New Growth Strategy to Create Demand and Jobs / R.S. Jones, B. Yoo. — Paris: OECD Publ., 2011. — 35 p.

17. Berkeley J. Abe's Master Plan [Електронний ресурс] / J. Berkeley // The Economist. — 2013. — Режим доступу: <http://www.economist.com/news/leaders/21578044-shinzo-abe-has-vision-prosperous-and-patriotic-japan-economics-looks-better>

18. Kono T. Strategies for Japan's Sustainable Development / T. Kono // Japan Sustainable Development Conference, April, 10th, 2012. — Tokyo: European Business Council, 2012. — P. 4.

19. Factbox: Main Targets and Steps in Japan's Growth Strategy 2013 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.reuters.com/article/2013/06/14/us-japan-economy-growth-strategy-factbox-idUSBRE95D03H20130614>

20. Study of Japanese Experiences on Sustainable Urban Development including Pollution Control and Management: Resource/Energy Efficiency and GHG Reduction Final Report / The World Bank. — Tokyo: Almec Corp., 2011. — 213 p.

21. Галан Н. Японські університети у "потрійній спіралі": приклад Тохоку / Н. Галан // Наука та інновації. — 2010. — №3. — С. 55—65.

22. Etzkovitz H. The Dynamics of Innovation: from National Systems and "Mode 2" to a Triple Helix of University — Industry — Government Relations / H. Etzkovitz, L. Leydesdorff // Research Policy. — 2000. — №29. — P. 109—129.

References:

1. The official site of the European Commission (2013), "Multiannual Financial Framework Conclusions", available at: http://ec.europa.eu/budget/mff/index_en.cfm (Accessed 23 August 2013).

2. The official site of the Institute for European Environmental Policy (2013), "A Greener EU Budget in the Balance: the 2014-2020 MFF Deal", available at: http://www.ieep.eu/assets/1169/IEEP_Policy_brief_European_Council_agrees_MFF.pdf (Accessed 23 August 2013).

3. The official site of the European Union (2013), "European Union explained : Environment", available at: <http://europa.eu/pol/env/flipbook/en/files/environment.pdf> (Accessed 23 August 2013).

4. The official site of the Federal Government of Germany (2012), "National Sustainable Development Strategy: 2012 Progress Report", available at: http://www.bundesregierung.de/Content/DE/_Anlagen/Nachhaltigkeit-wiederhergestellt/2012-06-07-fortschrittsbericht-2012-englisch-barrierefrei.pdf?__blob=publicationFile (Accessed 23 August 2013).

5. Heets', V. (2013), "Which future will a social state have?", *Economy of Ukraine*, vol. 7, pp. 4-20.

6. The official site of the Global Innovation Index (2013), "Global Innovation Index 2013: the Local Dynamics of Innovation", available at: <http://www.globalinnovationindex.org/content.aspx?page=gii-full-report-2013> (Accessed 23 August 2013).

7. Pichkurova, Z. (2012), "The innovation component of economic development of Germany in global competition", *Bulletin of the International Nobel Economic Forum*, vol. 1, pp. 309-316.

8. The official site of the Organization of Economic Development and Cooperation (2013), "OECD Statistics", available at: <http://www.oecd.org/statistics> (Accessed 23 August 2013).

9. The official site of the European Commission (2013), "Eurostat Information: Unemployment Statistics", available at: http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Unemployment_statistics (Accessed 23 August 2013).

10. The official site of the Statistics Bureau of the Ministry of Internal Affairs and Communications (2013), "Labour Force Survey Monthly Results, June 2013", available at: <http://www.stat.go.jp/english/data/roudou/results/month/index.htm> (Accessed 23 August 2013).

11. The official site of the KPMG International (2013), "The KPMG Green Tax Index 2013: An Exploration of Green Tax Incentives and Penalties", available at: <http://www.kpmg.com/Global/en/IssuesAndInsights/ArticlesPublications/green-tax/Documents/kpmg-green-tax-index-2013.pdf> (Accessed 23 August 2013).

12. The official site of the European Environmental Agency (2013), "Indicators and Fact Sheets about Europe's Environment", available at: http://www.eea.europa.eu/data-and-maps/indicators/#c5=&c7=all&c0=10&b_start=0 (Accessed 23 August 2013).

13. The official site of the Ernst&Young (2013), "Renewable Energy Country Attractiveness Index 2013: 10th Anniversary Edition", available at: [http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Renewable_energy_country_attractiveness_indices_-_Issue_37/\\$FILE/RECAI-May-2013.pdf](http://www.ey.com/Publication/vwLUAssets/Renewable_energy_country_attractiveness_indices_-_Issue_37/$FILE/RECAI-May-2013.pdf) (Accessed 23 August 2013).

14. McCurry, J. (2011), "Japan Streets Ahead in Global Plastic Recycling Race", *The Guardian*, [On-line], available at: <http://www.theguardian.com/environment/2011/dec/29/japan-leads-field-plastic-recycling> (Accessed 23 August 2013).

15. The official site of the Sustainable Society Foundation (2012), "Sustainable Society Index SSI- 2012", available at: <http://www.ssfindex.com/cms/wp-content/uploads/ssi2012.pdf> (Accessed 23 August 2013).

16. Jones, R. S. and Yoo, B. (2011), "Japan's New Growth Strategy to Create Demand and Jobs", *OECD Publications*, [On-line], available at: http://www.oecd-ilibrary.org/economics/japan-s-new-growth-strategy-to-create-demand-and-jobs_5kg58z5z007b-en (Accessed 23 August 2013).

17. Berkeley, J. (2013), "Abe's Master Plan", *The Economist*, [On-line], available at: <http://www.economist.com/news/leaders/21578044-shinzo-abe-has-vision-prosperous-and-patriotic-japan-economics-looks-better> (Accessed 23 August 2013).

18. Kono, T. (2012), "Strategies for Japan's Sustainable Development", *Japan Sustainable Development Conference*, European Business Council, Tokyo, P. 4.

19. The official site of Reuters (2013), "Factbox: Main Targets and Steps in Japan's Growth Strategy 2013", available at: <http://www.reuters.com/article/2013/06/14/us-japan-economy-growth-strategy-factbox-idUSBRE95D03H20130614> (Accessed 23 August 2013).

20. The official site of the World Bank (2011), "Study of Japanese Experiences on Sustainable Urban Development including Pollution Control and Management : Resource/Energy Efficiency and GHG Reduction Final Report", available at: http://www-wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/2012/06/25/000425962_20120625102320/Rendered/PDF/701610ESW0P12401e0Urban0Development.pdf (Accessed 23 August 2013).

21. Galan, N. (2010), "Japan Universities in Triple Spiral: Tohoku example", *Science and Innovation*, vol. 3, pp. 55-65.

22. Etzkovitz, H. and Leydesdorff, L. (2000), "The Dynamics of Innovation: from National Systems and "Mode 2" to a Triple Helix of University - Industry - Government Relations", *Research Policy*, vol. 29, pp. 109-129.

Стаття надійшла до редакції 23.08.2013 р.